

Josep Maria
de
Sagarra
Privéleven

Menken
Kasander
& Wigman
Uitgevers

Voorpublicatie

Josep Maria
de
Sagarra

Privéleven

Roman

Uit het Catalaans vertaald
door Frans Oosterholt

Voorpublicatie
2010

Menken Kasander & Wigman Uitgevers
Leiden

Deze uitgave werd vertaald met
subsidie van:
De Dirección General del
Libro, Archivos y Bibliotecas van het
Spaanse Ministerie van Cultuur.

Het Institut Ramon Llull.

llll institut
ramon llull
Llengua i cultura catalanes

De vertaler ontving voor deze
vertaling een werkbeurs van de
Stichting Fonds voor de Letteren.

**STICHTING
FONDS
VOOR DE
LETTEREN**

Oorspronkelijke titel:

Vida privada

©1932 Erfgenamen van Josep Maria de
Sagarra. Toestemming verleend door PPM
Editorial s.l.u., Proa, Peu de la Creu, 4,
08001 Barcelona. www.grup62.com

Nederlandse vertaling en nawoord:

©2010 Frans Oosterholt /
Menken Kasander & Wigman
Uitgevers, Leiden

Illustratie omslag:

Ramón Casas: Despres del ball

ISBN 9789074622653

NUGI 302

www.mkw-uitgevers.nl

Barcelona, 1930. De lezer is getuige van het verval van de oudadellijke familie De Lloberola. Het familiefortuin is al lang verkwanseld. De oudste generatie doet er nog alles aan om de schone schijn op te houden, maar allengs wordt duidelijk dat de familie tot in het merg is aangetast door morele verrotting. De jongste loten van het huis Lloberola voelen zich dan ook meer op hun gemak in café en bordeel dan in de salons.

In één moeite door schetst De Sagarra een genadeloos portret van de operettedictator Primo de Rivera en zijn kliek, die gedurende de *roaring twenties* de vruchten plukten van de economische bonanza, louter voor eigen gebruik uiteraard.

De publicatie van *Privéleven* in 1932 werd een daverend succes én een literair schandaal zonder weerga. De aristocratische schrijver werd uit de gegoede kringen gestoten, die zichzelf al te zeer herkenden in De Sagarra's miserabele romanpersonages.

Josep María de Sagarra i de Castellarnau (1894-1961) is een van de zeldzame kunstenaars die bij leven op handen worden gedragen door zowel collega's, critici als het grote publiek. Hij liet een omvangrijk oeuvre na, in vrijwel alle literaire genres. De Sagarra bedreef theater, poëzie, journalistiek, reisliteratuur en romankunst, en hij vertaalde Dante, Shakespeare, Molière en Gogol.

In deze voorpublicatie vindt u het nawoord bij de roman door vertaler Frans Oosterholt en een fragment uit de tekst (vanaf pagina 11).

ISBN 9789074622653
467 pagina's, gebonden
euro 29,50

Nawoord

De familie van Josep Maria de Sagarra i de Castellarnau (Barcelona, 5 maart 1894 - 27 september 1961) behoorde tot de lagere adel van Barcelona. Zijn vader was historicus en een wereldvermaard sigillograaf. Josep Maria bracht zijn jeugd door in het ouderlijk huis in de Carrer de Mercaders in Barcelona en op het landgoed van zijn familie in Santa Coloma de Gramanet, nu een hectische voorstad van Barcelona, maar in Sagarra's jeugd nog een oase van rust. In de idyllische omgeving van het familiebuiten bracht Sagarra's moeder haar grote liefde voor de natuur over op zijn zoon. Een weerslag hiervan is te vinden in *Els ocells amics* ('Onze vrienden de vogels'), verschenen in 1922, een poëtisch-ornotologisch traktaat. In de Carrer de Mercader verdiepte hij zich in de rijke bibliotheek van zijn vader. Als jongetje verslond Sagarra Shakespeare, Plutarchus, Homerus, Ludovico Ariosto en Dante, wiens *La Divina Commedia* hij later zou vertalen. Reeds op vijftienjarige leeftijd publiceerde Sagarra zijn eerste gedichten. Een jaar later, in 1910, begon hij aan een rechtenstudie, die hij in 1914 afrondde. In 1913 won hij een poëzieprijs op de *Jocs Florals*, een van oorsprong middeleeuws literair concours dat in 1859 nieuw leven was ingeblazen. Een jaar later publiceerde hij *Primer Llibre de Poemes*, zijn eerste dichtbundel, die enthousiast ontvangen werd.

In 1916 treedt hij toe tot het *Instituto Diplomático y Consular* in Madrid, zoiets als het 'klasje' van de Diplomatieke Dienst ten onzent. In Madrid leert hij grootheden kennen als Aleixandre, López de Ayala, Unamuno en Lorca. Nadat hij de opleiding tot diplomaat had afgerond, keerde hij terug naar Barcelona, waar in 1917 zijn eerste toneelstuk in première ging: *Rondalla d'espervers* ('Sperwerlegende'). In

1919 publiceerde hij zijn eerste roman, *Paulina Buxareu*, een 'jeugdzonde' waar hij al snel afstand van zou nemen. Zijn vriend José Ortega y Gasset, de bekende filosoof, vraagt Sagarra om correspondent in Berlijn te worden voor *El Sol*, het blad waarin Ortega onder andere zijn hoofdwerk *La rebelión de las masas* ('De opstand der horden') zou publiceren en waarvoor ook zijn kameraad Josep Pla schreef. Sagarra accepteert en reist tussen 1919 en 1921 door Duitsland, Nederland, Tsjecho-Slowakije en Polen. Sagarra's journalistieke werk, dat in verscheidene bundels verzameld werd, zou in belangrijke mate bijdragen aan zijn gigantische populariteit bij het grote publiek. Ter illustratie een stukje uit de bundel *L'Aperitiu* (Het Aperitief), getiteld 'Amsterdam', geschreven op 21 maart 1929:

Dat was een aperitief onder een godsgruwelijk laag plafond; het lokaal was opgetrokken uit geurig hout ingesmeerd met vet. De inrichting was massief en log, als een verharde lever, met de bekende pittoreske toets – pijp, klomp en zeil – van Hollandse havens. Onze ogen weerkaatsten flarden oranje en metalige, nikkelen mist, en de vlekken – zuiver wit – van de meeuwen die boven de kaden cirkelden, die de lijn van de grachten volgden, als een regen witte pioenen die maar niet wilde neervallen. Het café stond in een typisch straatje in de havenbuurt, smal en onregelmatig, dat samen met de andere straatjes in de buurt een bezielde geheel vormde, als de zenuwen van een hand.

Het was een straat met een beetje misère en flink wat herrie en bordelen. Het koloniale accent irriteerde de neus met een uiterst fijne pepergeur. In de bel-etages zaten de vrouwen ter bezichtiging. Ze leefden achter glas en hadden iets van tropische vissen of van sterkorallen, in een zuiver wetenschappelijk aquarium. Het aquarium van Hamburg bij voorbeeld. Tussen die vrou-

wen zag je oceanische gezichten, gezichten uit Sumatra, Borneo, Tahiti; ware Gauguins. Jukbeenderen met de kleur van dadels, van Portlandcement, van oude honing... Ernstige stilte, sigaretten tussen de lippen, rücksichtlose kimono's...

Vanaf onze tafel zag je de ambulante visverkopers. Echte vissers met schouders van een gorilla vilden, zoutten, kookten vis, of de vis verdween rauw en al van de kar tussen de tanden van een benevelde voorbijganger. Met nagelprecisie prikten ze de beroemde *rollmops* op tandenstokers, met een blaadje alsem en een paar komijnzaadjes.

Het aperitief zat in een groot kegelvormig glas, tot aan de rand gevuld met pure jenever. In de tijd waarin ik mijn glas leegde, had mijn kameraad er vijf naar binnen geslagen: een man van honderdvijftig kilo met een redingote en een bolhoed die het plafond van het café raakte. Die heer lachte als een klein kind; op een gegeven moment trokken zijn ogen heel even samen, alsof onzichtbare spinnetjes het blauwe vlies uit zijn ogen hadden gerukt. Er kwam gewoon een meisje van dertien voorbij op een gloednieuwe fiets. Een mol-
lig meisje, met gele haren, benen van een acrobaat, in dikke kousen van witte wol...

Josep Maria de Sagarra was een magiër, een gigant, en een vat vol tegenstrijdigheden: bon vivant en noeste werker; vedette en erudiet; aristocraat en volksheld; heer en beest. Dat verklaart wellicht dat het sommige tijdgenoten moeite kostte zijn werk naar waarde te schatten. Jaloezie speelde hierin een niet te verwaarlozen rol, want het was veel van zijn vakbroeders een doorn in het oog dat de meest begeerde vrijgezel van Barcelona, die zich ostentatief amuseerde en actief deelnam aan het Barcelonese nachtleven, op literair gebied bijna alles kon en metterdaad deed, en

dan ook nog eens op een constant hoog niveau.

Als dichter maakte hij intimistische poëzie, chansons, goethiaanse balades, gezangen, politieke hekeldichten, lange narratieve gedichten. Hij schreef in totaal vijftig toneelstukken, waarvan het merendeel in verzen en op rijm, die met veel succes werden opgevoerd, van lichtvoetige komedies en cabaret tot heldendrama's en tragedies. Hij was een productief journalist, schreef imposante memoires, vertaalde onder andere Dante, Shakespeare (bijna zijn gehele oeuvre!), Pirandello en Molière. Zijn verzamelde werk, dat op dit moment in de maak is, zal zo'n twintig kloeke delen beslaan. En in elk genre excelleerde hij.

Des te opmerkelijker is het dat Sagarra slechts drie romans op zijn naam heeft staan. De verklaring is gedeeltelijk te vinden in de geschiedenis van de Catalaanse literatuur. In het eerste kwart van de twintigste eeuw gaf het *noucentisme* de toon aan, een neoclassicistische kunststroming die een broertje dood had aan de romankunst. Niet voor niets sprak de dichter Carles Riba in een spraakmakende lezing over de noucentisten als *una generació sense novel·la* ('een generatie zonder romans'). Voor een deel was het ook een financiële kwestie. Sagarra leefde van de pen en zijn theaterstukken, waar het publiek en masse op afkwam, leverden meer op dan romans. En dan was er nog de kritiek, die regelrecht geschokt was door zijn twee laatste romans *All i salobre* ('Knoflook en zoutkorst'), uit 1928, en *Vida privada* ('Privéleven'), dat vier jaar later verscheen. In zijn romans komt een heel andere Sagarra naar voren dan in zijn poëzie en drama: een bittere, zwartgallige, cynische observator van de comédie humaine. *All i salobre* speelt zich af in L'Empordà, een gewest dat hij had leren kennen via zijn vriend Josep Pla. Het verhaal gaat over de onmogelijke liefde tussen Quimet, een cynische seminarist zonder roeping, en het naaistertje Marí. Sagarra schildert en passant een inkzwart portret van het treurige leven in de vis-

sersdorpen aan de Costa Brava, voordat de toeristen deze streek tot welvaart brachten. De belangrijkste Catalaanse criticus van dat moment, Manuel de Montoliu, is geschokt en noemt de roman ‘monsterlijk’, en als Sagarra de Costa Brava bezoekt, wordt hij door boze vissers met kleren en al in de zee gegooid.

Josep Maria de Sagarra schreef *Privéleven* in minder dan twee maanden, tussen 20 mei en 15 juli, in het *Ateneu* van Barcelona, een literair-wetenschappelijke vereniging met een eigen gebouw vlak bij de Rambla. Aanvankelijk was hij van plan een kroniek over Barcelona te schrijven die honderd jaar zou moeten beslaan. Aangezien de omvang van dit project hem enigszins afschrikte, besloot hij zich eerst toe te leggen op een klein deel ervan. Dat kleine deel groeide al schrijvend uit tot *Privéleven*, waarna hij het oorspronkelijke project liet varen.

Het decadente immoralisme van verscheidene personages en bovenal de mistroostige seks maakten *Privéleven* minstens zo onverteerbaar voor de literaire critici als *All i salobre*. Domènec Guansé, die Sagarra in principe welgezind was, schreef: ‘Niet dat er een overdaad aan verrotting is. Er is gewoon niets wat zich aan de verrotting onttrekt.’ Daar kwam nog bij dat Sagarra’s tijdgenoten *Privéleven* lezen als een sleutelroman, waardoor de schrijver met half Barcelona gebrouilleerd raakte.

Lezen we in *Goudkoorts* van Narcís Oller, die andere emblematische roman over Barcelona, hoe de aristocratie gedurende de negentiende eeuw in verval raakt, in *Privéleven* is deze stand ten prooi aan regelrechte ontbinding, die Sagarra genadeloos analyseert en nostalgisch afzet tegen het Barcelona van voor de Eerste Wereldoorlog. We volgen in deze roman drie generaties van de aristocratische familie Lloberola. Pa en ma leven mentaal nog in de negentiende eeuw maar in de werkelijkheid van de jaren twintig van de

twintigste eeuw hebben ze hun stadskasteel moeten ver-
ruilen voor een armzalig flatje. Hun twee zonen, Frederic
en Guillem, geven zich nauwelijks nog moeite om de aris-
tocratische schijn op te houden en bij hen treedt het in-
nerlijke verrottingsproces naar buiten: ze zijn de schaamte
voorbij. Frederic keert terug naar de boerenstand, waaruit
zijn adellijke familie ooit is voortgekomen. Guillem biedt
zijn lichaam veil als gigolo. Bij de derde generatie speelt
hun aristocratische afkomst hoegenaamd geen rol meer
en ze gaat helemaal op in de eenvormige massa. Frederics
dochter Maria Lluïsa is een ordinaire typiste op een bank.

Geen wonder dat de roman onder Franco eerst verboden
werd en in de jaren zestig, toen de teugels van de censuur
enigszins gevierd werden, alleen in een gemutileerde editie
gepubliceerd mocht worden. Het genadeloze portret van de
schraapzuchtige kanunnik Claramunt moest eruit, hetzelfde
gold voor de passages waarin Primo de Rivera neergezet
wordt als een potsierlijke operettedictator, en de erotische
scènes moesten worden gekuist. Ondanks deze verminking
heeft *Privéleven* grote invloed gehad op de generatie schrij-
vers die in de jaren zestig van de vorige eeuw begon te pu-
bliceren, en dat geldt zowel voor de Catalaanstalige als voor
de Spaanstalige auteurs. In 1965 verscheen er een Spaanse
vertaling van de hand van José Agustín Goytisolo en Ma-
nuel Vázquez Montalbán. In een heruitgave in 1994 van
deze vertaling werden er vijf commentaren toegevoegd van
Barcelonese schrijvers. Zo schrijft Félix de Azúa (*Geschie-
denis van een idioot door hemzelf verteld, of De inhoud van het
geluk*) dat Sagarra met Barcelona heeft gedaan wat Dickens
met Londen, Musil met Wenen, Joyce met Dublin, Scott
Fitzgerald met Nueva York, Pérez Galdós met Madrid en
Balzac met Parijs heeft gedaan. Voor Juan Marsé (*De beto-
vering van Shanghai, De staart van de hagedis*) is *Privéleven* een
mijlpaal in de Catalaanse letteren. Eduardo Mendoza (*De
zaak Savolta, De stad der wonderen*) schrijft: 'Josep Maria de

Sagara gedroeg zich als een volmaakte heer en schreef als een volmaakte wilde'. En wat Manuel Vázquez Montalbán betreft, één van de twee vertalers van *Privéleven* in het Spaans en schrijver van onder andere *Galíndez* en *Autobiografie van generaal Franco*, was Sagarra de eerste Catalaanse romanschrijver die zich kon meten met moderne Europese romanciers van het kaliber van Joyce, Huxley en Proust.

In de laatste decennia heeft *Privéleven* allengs de erkenning gekregen die een roman van dit formaat toekomt. Na de heruitgave van de Spaanse vertaling in 1994, met een informatief voorwoord van Marcos Ordóñez, verscheen in 1997 de eerste wetenschappelijke editie van *Privéleven*, bezorgd door Narcís Garolera. In 1987 was *Privéleven* te zien op de Spaanse televisie, in vier afleveringen van een uur, geproduceerd door het *Institut del Cinema Català*. Een jaar later verscheen *Vies privées*, de Franse vertaling door Nicole Pujol, en in 2007, precies 75 jaar na de eerste editie, verscheen de Duitse vertaling van *Privéleven* onder de titel *Privatsachen*, vertaald door Felice Balletta en Sven Limbeck.

Frans Oosterholt

Het was vijf jaar geleden dat de Baron De Falset zich een gat in zijn hoofd had geschoten. Gedurende die vijf jaar was er flink wat veranderd in het openbare leven van het land. In Barcelona hadden zich gebeurtenissen afgespeeld van glansrijk belang. De tentoonstelling op de Montjuïc was het evenement met de glimmendste laklaag. Alle zielen die de lezer op de avond van het feest van Hortènsa Portell voorbij heeft zien paraderen, spreidden hun pauwenstaarten in volle glorie open; hun ogen schoten vuurpijlen af en hun monden spuwden confetti. Die zomer was het meest fosforische seizoen; de gelaktste carrosserieën, de meest smetteloze en gepavoiseerde jachten, deden de oogjes glimmen van de schoenpoetsers uit Almeria die zich uit de naad werkten rondom het standbeeld van Columbus en op de terrassen op het Plaça de Catalunya. De nachtclubs scheidden weer ijskoude champagne af, net als in de vette oorlogsjaren. De hotels in Barcelona kwamen kamers te kort: iedereen die nog een veldbed op zolder had staan of een vlooienhok ter beschikking had, bood logies aan een kanunnik uit Extremadura of een visvrouw uit Portbou; er werden zelfs matrassen op de daken gelegd en de bliksemafleiders werden als kapstok gebruikt. Barcelona bruiste, en was één grote mengelmoes van majesteit en pakken wat je pakken kunt. Ogen, wangen, neuzen en geslachten van de goegemeente werden op alle mogelijke manieren verstrooid. De avondfeesten van de Tentoonstelling waren werkelijk een droom, een wonder waar de Barcelonezen met open mond naar keken. 'Waar kwamen de miljoenen om al die glitter en glamour te betalen vandaan?' zei de man van de straat, met in elke arm een kind en een hondje dat zijn snuitje uit zijn vestzak stak. De man van de straat zette een hoge borst op zodat al het blauw, groen, roze, heel

het mysterie van de fontein van het Palau Nacional zijn das kon bespatten met Russische balletten, zeenimf-tranen en buitenaards schuim.

De diners van hotel Amabassadeurs, hotel Rosaleda, hotel Miramar en van de goedkopere logementen Hostal del Sol en Hostal La Pèrgola, rekten, in samenwerking met de wijn en de geroosterde amandelen van Patio del Farolillo, het gastrische geweten van het land flink op. Iedereen die een paar centen had, en trouwens ook iedereen die geen cent te makken had, toog naar de Montjuïc. De dag dat de tentoonstelling sloot, waren de Rambla en de nachtclubs overvol. Het Amerikaanse eskader braakte te elfder ure een stel reuzepoppen uit die, gekleed als kleine kinderen in matrozenpak en onder invloed van brandewijn en malaga, languit neerzegen op banken of vrouwen op de rug namen, waarna een soort glimmende generaals die zwankten als de charleston hen met de knuppel een reusachtige vrachtwagen in dreven en, eenmaal aangekomen in de Porta de la Pau, in de sloepen gooiden, en de mariniers vielen op de vlonders met de 'plof' van een baal nat katoen.

De officiële opening van het Stadion was een sublieme fusie van aristocratie en democratie. Zoiets was nog nooit vertoond. De hoge hoeden van de Koning, van zijn zonen, van zijn zwager, van al zijn dienaren en van heel het gemeentelijke en provinciale gespuis en van de hele parasitaire bureaucratie van destijds, veranderden in enthousiast dampende schoorstenen. Het is onwaarschijnlijk dat men in Europa ooit zulke glanzende hoge hoeden, met zo'n opperhuid van steenkool, heeft mogen aanschouwen. Primo de Rivera droeg die middag een cognackleurig fantasievest; Primo schurkte zijn grote buik tegen de colberts van het volk. Zestigduizend hoeden groetten de Dictator en de koning en koningin van Spanje. De prinsessen hielden zich koest op de centrale tribune, met luchtige jurken gemaakt

van aardbeienschaafijs: het waren lange, schuchtere meisjes, een beetje triest.

De Plaça d'Espanya, spiksplinternieuw, zag de mensheid zich op de dag van de opening vermenigvuldigen, alsof de mensen mieren waren, of alsof alle mieren van het land zich hadden laten opblazen door een luchtpomp en colberts en jassen hadden gestolen uit kledingwinkels.

Die dag was de eerste letter van een hymne waar nooit een einde aan leek te komen. Het was de seksuele en vraatzuchtige hymne van Barcelona. Het werkvolk uit Murcia bouwde aan de openbare werken in Javaans tempo. De pikzwarte Murcianen baadden in het zweet en hadden geen tijd om aan stakingen te denken; de vakbondsleiders die aan de kogels van Martínez Anido waren ontkomen waren in het buitenland; degenen die ze hier nog lieten grazen, hielden zich onledig met het kijken naar dijen op de Paral·lel en het drinken van water met anijs dat ze van de politiecommissaris kregen. Barcelona was het bestaan van pistolen vergeten. Het was het bestaan van mannelijkheid vergeten; het geloofde alleen nog in de polychrome stralen die elke avond vanaf het Palau Nacional werden afgevuurd. Men was nauwelijks op de hoogte van de namen van de gemeenteraadsleden en de provinciale gedeputeerden. Ze wisten alleen dat Foronda de lakens uitdeelde. Foronda stond overal boven, zelfs boven de Dictator, zelfs boven de Koning; Milà i Camps en de Baron De Viver deden wat Foronda verordonneerde. Iedereen met een tamelijk dikke huid en een buigzame ruggegraat kon een graantje meepikken. Ambtenaren van de belastingdienst, kolonels, politieagenten, allen gaven met de meest schofterige schaamteloosheid blijk van de ingewortelde schraapzucht van de Neanderthaler. Milà i Camps kreeg een beetje de kolder in de kop, hij waande zich een soort Lorenzo de Medici; hij riep alle schilders, alle beeldhouwers, alle edelsmeden bij elkaar. De waanzin van Milà i Camps kreeg gestalte op de muren van het Palau

de la Generalitat in de meest groteske en meest erbarmelijke schilderijen die ooit vervaardigd zijn. Een zootje kunstenaars zonder scrupules beeldde de reactionaire geschiedenis van Spanje uit naar de smaak van Milà i Camps. De wereldvisie van de fantasierijke aristocraat ontaardde in een soort gekkenhuis met gotische ribben; de architect Rubió i Bellver pompte zijn kop vol met lucht om zijn gotische waanzin nog wanstaltiger te maken. Milà i Camps wilde het Gulden Vlies verleend krijgen, hij wilde tot Onderkoning van Catalonië gekroond worden en hij wilde de kathedraal betreden in een koets voortgetrokken door alle leeuwen van het dierenpark. In Madrid lieten ze hem spelen met zijn infantiele poppenkast en concrete orders gaven ze aan Foronda. De Baron De Viver werd op een gegeven moment bijkans opgeknoopt aan de geverfde en rasperige snor van die markies, heer en meester van de trams en het geld van de stad.

Het Heilig Hart van Jezus werd vereerd in alle kazernes en alle militaire sociëteiten, waar poker gespeeld werd en de moord op prostituees werd beraamd, zoals die van een arm meisje die ze van een balkon in de Passatge d'Escudellers gooiden, met haar nieren doorboord door een zwaard dat vermaard geworden was in de rampzalige Afrikaanse oorlogen.

De bisschoppen en de aartsbisschoppen vuurden de reactionaire orgie aan. De kanunniken die ze naar Barcelona stuurden om de schat van het Palau Nacional te bewaken verbruikten tweeduizend liter manzanilla per dag, en alle vlees van alle stieren die gedood werden in de Monumental en andere Arena's werd voor hen gereserveerd; de kanunniken stonden in de rij voor een broodje van de eerste stier. De Dictator restaureerde de mentaliteit van de 'charmante generaal'tjes' en de carlistische bonzen uit de negentiende eeuw, die de temperatuur in de hoerenkasten en de sacristiën lieten oplopen en de monden van het volk lieten

vollopen met suikerwater. In dit opzicht, evenals in andere, deed de Dictator, die in wezen een sympathieke windbuil was, denken aan de befaamde Savalls.

Barcelona schitterde als een internationale ster, maar in de publiciteit die in het buitenland aan de Wereldtentoonstelling gegeven werd, nam de tantam van de magnaten van deze poppenkast pas echt kosmische proporties aan; degenen die niet ongegeneerd graaiden waren vingerloze zielepoten.

Naderhand huiverden de mensen bij het idee dat het allemaal zomaar kon. Het was heel logisch dat alles zomaar kon en mocht. Politici weten dat niets zo veranderlijk is, niets zo gemakkelijk in te pakken, niets zo corrupteerbaar als de massa. En dat was Barcelona, Catalonië en Spanje destijds: een grote massa rammelende buiken en ingevallen wangen. De dictatuur vulde de lege magen met hompen oud brood en stak wat vuurwerk af om een weerschijn van rozig geluk op de wangen aan te brengen. Dat spel werd mede mogelijk gemaakt door de stupiditeit en de lafheid van iedereen, maar het valt niet te ontkennen dat Barcelona een schitterend, buitengewoon sierlijk moment kende.

De oude adel en de nieuwe adel, die we al hebben zien langskomen in het boek dat we schrijven, hadden het gevoel dat ze iets voorstelden. De luchtbanden die door de Hispano's en de Rolls-Royces werden aangedreven getuigden van een zekere grootsheid, als Romeinse katapulten; de kussens in de koetsen waren een beetje versleten, maar lieten een menselijke puf horen, als uit een slavenborst. De aristocratische billen waardoor ze, terug van het kussen van de hand van de Koningin, letterlijk platgeperst werden, ervoeren, zonder een geweerschot te hoeven vrezen, hoe de met rails en pijpleidingen sjouwende Murcianen op hun knieën vielen.

Maar het geluk duurde niet lang; de aandelen begonnen te schommelen; de munt begon te schommelen; de

Dictator was moe en iedereen was moe van de Dictator. De Koning verkocht hem een trap in zijn pens, met de kilheid en de geologische wreedheid die koningen eigen zijn. De Dictator had het geluk op grijze en fatsoenlijke wijze te sterven in Parijs; op die manier hoefde niemand zijn kop te eisen. Het was kortom een rondborstig, primair en geenszins pervers wezen. Zo'n wezen dat in de Spaanse kazernes gekweekt wordt, te midden van een fles wijn, een kaartspel en een lekker mokkel met wiegende heupen in een jurk met strikken. De Dictator wilde de militaire anarchie van de negentiende eeuw, die door het politieke systeem van Cánovas was ingedamd, in Spanje continueren. Toen Primo de Rivera ermee kapte, was er van de militaire anarchie en het politieke systeem van Cánovas geen spaan meer heel. De Monarchie lag een tijdje op d'r gat, en alle touwen die ze toegeworpen kreeg haalden niets uit. In Jaca werden twee kapiteins gefusilleerd die communistische dromen hadden, maar dat maakte het alleen nog maar erger. Een paar maanden later werd in alle steden en dorpen van Spanje naar die kapiteins een straat of een plein vernoemd. Op een goede dag stonden de mensen op en troffen ze de Republiek op straat aan. De mensen klampten zich als verwarde kinderen vast aan de Republiek, zonder bloed, zonder vergeldingen. De Graaf De Romanones nam afscheid van de Koningin op het Escoriaal. De Graaf zat op een houten bank op het station, met zijn hoed scheef op en met zijn troosteloos historische snor en oogjes; naast de schoen van de Graaf stond een lege fles Sinalco. In die tijd werd er op het Escoriaal nog Sinalco gedronken.

De Koningin verliet Spanje als gezelschapsdame met een halssnoer van tranen. Niemand durfde een ontbladerde roos te stelen uit het fletse en nevelige boeket, begoten door het gesnotter van de aristocratie.

De Koning was al uren eerder gevlucht. In Barcelona werd de Catalaanse Republiek uitgeroepen en het Plaça

de Sant Jaume beleefde zijn meest glorieuze dagen, meer dan ooit tevoren in de geschiedenis doortrokken van zweet en elan.

Gedurende die vijf jaar loste het privéleven van de personen die we op de pagina's van dit boek hebben leren kennen de vraagtekens van alledag op met de blinddoek voor ogen die het Lot ons allen voorbindt. De Lloberola's stuiten op veel doornen. Het bitterste moment van Don Tomàs viel samen met het schitterendste moment van de Wereldtentoonstelling: het betrof een misgelopen erfenis.

Don Tomàs had een volle tante, de jongere zus van zijn vader, die door een stuk of vierhonderd Barcelonezen tante Paulina werd genoemd, al hadden ze geen enkele verwantschap met haar. Tante Paulina werd op vrij jonge leeftijd weduwe. Ze erfde het gehele fortuin van haar echtgenoot, geheel vrij van lasten; bovendien had ze van de kant van de overledene geen familie. Tante Paulina bezat nog het ganse deel dat ze meegekregen had van het huis Lloberola, want al was de vader van Don Tomàs de universele erfgenaam, het erfdeel dat haar toeviel betekende destijds een aanzienlijk vermogen, dat in de loop van de tijd in waarde vervijfvoudigde.

De enige mogelijke erfgenamen van tante Paulina waren Don Tomàs, zijn zussen en een achterneef van Don Tomàs, de Baron De Gresol, die, hoewel verre familie, tante Paulina's peetzoon was, en deze dame had altijd blij gegeven van grote genegenheid jegens hem.

Tante Paulina was in 1840 geboren in het ouderlijk huis van de Lloberola's. Haar geboorte werd geparfumeerd door de laatste kruitdampen van de eerste burgeroorlog. Ze deed haar eerste communie in een piepklein hoepelrokje dat tot onder haar knieën reikte, en onder de hoepelrok stak een opbollende onderbroek uit die haar patrijsvoetjes bedekten met een paar kanten kronen. Tante Paulina was een anemisch en stil kind, verschrikt door het idee van de duivel,

van de vrijmetselaars en van Koningin Isabel de Tweede. In de winter zat ze opgesloten in de school van de nonnen van de Sagrada Família, die haar lieten zingen onder de bomen van een vochtige tuin en haar leerden borduren op stramien. Tante Paulina borduurde op haar stramien, of broddellap zoals de borduursters in die tijd zeiden, een afbeelding van het kindje Jezus, een afbeelding van generaal Zumalacárrequi en het wapen van de familie Lloberola.

's Zomers ging tante Paulina naar een dorpje in de buurt van Perpignan, waar de Lloberola's een landgoed bezaten. De reis werd bijna helemaal afgelegd in kolossale en krakemikkige diligences. Tante Paulina stikte van de hitte en werd zo rood als een pioen. Een keer werd de koets voorbij de provincie Girona beroofd en beschoten door bandieten; een potige kerel stak een harige kolenschop in haar lijfje om te kijken of ze er geen juwelen verborg. Tante Paulina had twee heel kleine, grauwe borstjes als groene amandelen en ze viel in katzwijn. Gedurende de daaropvolgende vier jaren vertelde ze de priesters die haar de biecht afnamen dat een potige kerel haar op die manier betast had. Op het landgoed bij Perpignan luisterde tante Paulina naar het gezang van de krekels en de grasmussen. Ze werd elke dag gekapt en twee keer per jaar gebaad, waarbij haar figuurtje bedekt werd met een lang hemd gemaakt van een soort jute, dat tot op haar voeten hing. Tante Paulina was wit en treurig; ze las *Les Martyrs* van Chateaubriand en een heel romantisch Frans romannetje dat *Le Siège de la Rochelle* heette. Die roman verschaftte haar een maatstaf voor liefde.

Op achttienjarige leeftijd werd ze ten huwelijk gegeven aan de heer Llinàs. Hoewel hij vanwege de positie van zijn familie sympathiseerde met het carlisme, was de heer Llinàs een ietwat lompe Voltairiaan; hij ging met groot gemak over van donderwolk naar schaterlach. De huwelijksnacht was voor tante Paulina een monsterlijke nacht; de instructies van haar moeder waren totaal onbruikbaar.

Toen ze twee jaar getrouwd was, begon ze diepe verering te koesteren voor haar man. Al was het een grote slag voor haar toen het tot haar doordrong dat de heer Llinàs geenszins vroom was, de snor van het apoplectische heerschap – een snor die precies leek op die van Napoleon de Derde – sneed haar door de ziel.

De heer Llinàs bevruchtte alle dienstmeisjes en alle kokkinnen in zijn huis, maar het lukte hem niet om de schoot van tante Paulina te bevruchten.

Zodra de dienstmeiden van de heer Llinàs tekenen van hun toestand begonnen te vertonen, en soms ook zonder die tekenen te vertonen, werden ze ontslagen en keerden ze terug naar hun dorp. De natuurlijke kinderen van de heer Llinàs vergaarden koemest langs de wegen van de vier provincies. Er was er een die pienterder was uitgevallen dan de anderen en die ging naar het seminarium, en mettertijd schreef hij een gebed voor de Mariamaand en hij stierf als een heilige.

De heer Llinàs was vijftwintig jaar ouder dan zijn vrouw. De enige bezigheden waarvoor hij warmliep waren omber spelen en de verse noten eten die hij van zijn landgoederen toegestuurd kreeg. Zijn huis stond in de Carrer de Mercaders: een kast van een huis, met een vierkante tuin waarin twee palmen hun nek uitrekten als twee gedetineerden op een luchtplaats. De heer Llinàs speelde elke middag met Don Josep Rocafiguera, met een Aragonees genaamd Ceballos en met de opa van de schrijver van dit boek. Ceballos had een militair geslachtsleven en een ziel van degens en lelies. Terwijl ze omber speelden breiden tante Paulina en de andere dames, met een vuurpot aan hun voeten, wollen sokken voor de heer Llinàs, onder begeleiding van het gezang van een kanarie en het miauwen van een gemelijke kat. Soms borduurden ze een mantel voor een Heilige Maagd of knipten ze onderbroeken voor de armen van Saint Vincent de Paul.

Ceballos was verliefd op tante Paulina, en iemand fluisterde iets in het oor van de heer Llinàs, die ontzettend jaloers was, jaloerser dan een tijger. Tante Paulina wist niets van Ceballos' grote hartstocht, maar ze merkte wel op dat de punten van haar mans hangsnor opkruilden met de pretentie van Florentijnse dolken. Op een dag zei de heer Llinàs Ceballos ongezouten de waarheid; er vond een duel plaats. Ceballos had de pech een kogel op het hart van de heer Llinàs af te sturen. Hij liet zijn hoge hoed en zijn pistool achter op het ereveld en ging er als een gek vandoor. Niet lang daarna liet hij zich ombrengen in La Seu d'Urgell, vechtend voor de carlisten, toen Savalls de zaak verraadde door het op een akkoordje te gooien met Martínez Campos, in Hostal de la Corda.

Tante Paulina werd weduwe op de leeftijd van zesendertig jaar. Ze vermoedde dat de ziel van haar man in de hel beland was, maar daar ze er niet helemaal zeker van was, overwoog ze dat ze er niet slechter van werd als ze de rest van haar leven besteedde aan het bidden voor de eeuwige rust van de heer Llinàs.

Vanaf dat moment zou het leven van tante Paulina voorbeeldig genoemd kunnen worden, ware het niet dat haar hart in de loop van de jaren veranderde in iets droogs, geligs en zuurs: velen dachten dat er op de plaats van haar hart een citroen zat. En waar de heer Llinàs de dienstbodes het slechte pad op stuurde, zo liet tante Paulina hen zelfs als ze de ingewanden van de vis verwijderden het trisagium zingen. Vanaf het kriecken van de dag tot negen uur 's avonds, het moment waarop iedereen ging slapen, klonk in het gigantische huis van tante Paulina de muziek van schuursponzen, bezems, plumeaus, zeepkloppers in wastobbes en blaasbalgen in de keuken, begeleid door raspige en onzuivere stemmen die voortdurend herhaalden: '*Santo Dios, Santo Fuerte, Santo Immortal*'. Tante Paulina zette het huis vol met vogelkooien; ze had vijf papegaaien die ook

het trisagium voor haar zongen en een merel die het voor haar floot. Maar tante Paulina was op haar hoede, want de vogels vergaten het vrome deuntje licht en hun hart ging uit naar een tangootje dat destijds gezongen werd, een tangootje dat ging van: ‘*Cariño, no hay mejor café que el de Puerto Rico...*’

Met haar dienstmeisjes – ze had er zes of zeven, want het werk in huis was nooit af en ze was verslaafd aan poetsen – lag ze voortdurend overhoop; op de een was ze jaloers en de ander kon ze niet uitstaan. De dienstmeisjes beduvelden haar, werkten haar op de zenuwen, bliezen haar oren vol met roddel en arglist. Als er een rechtstreeks uit het dorp bij haar in huis kwam, nog lauw van koeienadem en de tong van de knecht, spande tante Paulina de opstandige borst met het laken van het scapulier. Als ze vermoedde dat het grietje een vriend had, sloot tante Paulina zich met haar op in een kamer en probeerde haar te hypnotiseren als een slang. Als het meisje gedwee was, stemde ze in met onthouding. Als ze opstandig was, zat er niets anders op dan haar de deur te wijzen. Tante Paulina kweekte een speciaal soort personeel, bestaande uit tere, kleurloze en seksloze deernen; ze droegen allemaal een habijt en gingen maar één keer in de twaalf maanden ’s avonds de deur uit, voor de mis op kerstavond.

Voor de stadsuitbreiding van Barcelona was tante Paulina nog nooit op het Plaça de Catalunya geweest en een hoogst enkele keer op de Rambla, via Porta-Ferissa. Van onze stad kende ze voornamelijk de Carrer de Mercaders, de Carrer del Pont de la Parra, de Riera de Sant Joan, het Plaça Nova, de Carrer de l’Infern, de Carrer de Ripoll, de Kathedraal, de Santa Maria, El Pi, de Sant Just en de Sant Jaume. Eigenlijk ging ze maandenlang alleen de deur uit om naar de mis in de Capella de l’Ajuda te gaan. Op zondag ging ze twee keer, naar de vroegdienst en naar de mis van twaalf uur; als ze naar de kerk ging zou ze altijd met een soort klap-

stoeltje, want ze wilde niet op de gewone stoelen zitten uit vrees voor luizen. Toen ze geplaagd begon te worden door witte haren en reuma, liet ze het stoeltje dragen door een dienstmeid en bij de mis van twaalf uur in L'Ajuda bleef ze even voor de deuren staan om een praatje te maken met de weinige bekenden met wie ze omging. Een van hen was Don Manuel Duran i Bas, die ook naar dezelfde mis ging, aan de arm van zijn wederhelft. Don Manuel Duran i Bas was tante Paulina's advocaat en ze putte zich altijd uit in plichtplegingen jegens hem. Hij was een van de laatste heren in Barcelona die altijd en overal een hoge hoed droeg. In zijn nadagen had hij last van een kromme rug, waardoor hij een klein mannetje leek; hij had een landerige blik onder zwaar behaarde en fletse wenkbrauwen en zijn snor – de witste en dichtst begroeide van het land – hing als een dik gordijn van treurnis over zijn mond. Don Manuel zag bijna niets meer en hij kantelde zijn hoofd, dat verzonken lag tussen zijn stramme schouderbladen, omhoog om door het gouden brilletje dat op zijn neus geklemd zat de geroosterde amandel aan te zien die tante Paulina moest voorstellen, opgeblazen door het keurslijf en de bolle onderrok, in de zwartste en deerlijkste kleren van de wereld, met vier vergeelde haren die onder de wittige pruik vandaan staken als de vingers van een roker, vanwege de waters die de kapster op haar hoofd aanbracht, en met een discrete omslagdoek, havelozer dan een weeshuis.

Met Don Manuel sprak tante Paulina over zaken uit haar tijd en over hypotheeken; ze spraken ook over een verscheiden vriendin van Don Manuel die met tante Paulina op school had gezeten en die heel jong gestorven was gedurende een cholera-epidemie.

Als tante Paulina behoefte had aan een voorname biecht, ging ze naar de Kathedraal en leuterde er een paar uur op los achter het tralielukje van de penitentiaris. Als het alleen

ging om wat zij 'zich verzoenen' noemde, wikkelde ze het af in L'Ajuda met de eerste de beste herder.

De stadsuitbreiding van Barcelona dupeerde tante Paulina, want de afbraak in haar buurt dwong haar de topografische kijk die ze op de wereld had te wijzigen.

Don Tomàs de Lloberola bejegende zijn tante altijd met veel egards en met de grootste zorg. In zijn pogingen om haar in te palmen rivaliseerde hij met de Baron De Gresol, de peetzoon van tante.

Ze hielden bij wie er het vaakst per maand bij haar op bezoek ging, wie haar de mooiste worsten toe deed komen als er varkens geslacht werden, de grootste taart op Sint Antonius van de legende met de ezel, of de koekjes die ze het lekkerst vond op Allerheiligen. Leocàdia nam haar kinderen voor haar mee, die toen ze klein waren nogal beducht voor tante Paulina waren; tante onthaalde hen steevast op een half pond snoepjes van L'Abella, die net zo zuur waren als zichzelf. Deze rivaliteit tussen Don Tomàs en de Baron ontwaardde in de bittere haat die de twee familieleden elkaar weldra toedroegen en die zich manifesteerde in de roddels die ze tante Paulina vertelden over de nalatigheden die de ene of de andere mededinger naar de erfenis jegens haar zou hebben begaan.

De twee zusters van Don Tomàs, Clàudia, de vrijgezel, en Anneta, getrouwd met Don Ramon de Francolí, konkelden van hun kant ook naar hartelust, hangend aan de rokken van tante, en alle neven en nichten vertroetelden haar om het hardst. Toen het economische debacle zich aan Don Tomàs voltrok, hielp tante Paulina haar neef een beetje, ondanks haar grote gierigheid. Don Tomàs wilde geen misbruik maken van haar bereidwilligheid en in plaats daarvan vermenigvuldigde hij zijn attenties en vleierijen jegens haar; hij zei 'tante...' en 'o, tante...' en 'maar tante, toch...' op een manier alsof hij gesouffleerd werd door een engelenkoor. Don Tomàs smeerde stroop om tantes mond

en wong zich voor haar in de onwaarschijnlijkste bochten, als een hond die met zijn staart in de suikerpot is gedoopt.

Reeds voorafgaand aan de tijden van grote financiële zorgen maakten de neven en nichten Lloberola zich iedere zomer op om tante Paulina een week of wat te onthalen op hun respectieve landgoederen.

Als ze bij de Lloberola's op bezoek kwam, werd Leocàdia ziek van ijver om goed voor de dag te komen. Tante Paulina vond niets deugen, ze moesten het vuur uit hun sloffen lopen om aan al haar wensen te voldoen. Elke ochtend leverde Leocàdia slag met de kokkin. Tante Paulina klaagde altijd dat ze het koud had. Als de mussen van het dak vielen moest die arme Leocàdia de balkondeuren dicht houden zodat tante niet verkouden werd. Ze gingen zo ver om twee koppels kalkoenen te slachten omdat ze 's ochtends te schril krijsten en tante niet lieten slapen. Als ze een paadje bewandelden en twee landarbeiders aan zagen komen, dan gingen ze uit de weg of maakten rechtsomkeert uit vrees dat de arbeiders zich bij het passeren van tante een onvertogen woord zouden laten ontvallen en tante zouden kwetsen.

Die laatste jaren had Leocàdia allerlei onhebbelijkheden moeten slikken, allerlei kuren van tante Paulina, die ondanks haar zeer gevorderde leeftijd nog steeds een helder hoofd had en lastiger was dan ooit. De enige hoop van Don Tomàs de Lloberola was de erfenis van tante Paulina. Opgesloten in zijn appartement in de Carrer de Mallorca in zijn uiterst precaire toestand, dacht Don Tomàs nog altijd aan die mogelijke hoofdprijs in de vorm van haar erfenis. Tante gaf niets uit, spaarde al haar inkomsten op, en de Lloberola's schatten haar in op een aanzienlijk fortuin.

Maar Don Tomàs, noch zijn zusters, noch de Baron De Gresol rekenden op het zwarte beest dat al hun verwachtingen de bodem zou inslaan. Argeloos als ze waren, hadden ze zich geen rekenschap gegeven van een andere persoon,

die zonder zo veel bezoekjes af te leggen, zonder zo veel taarten te sturen, zonder een weerloze kalkoen de keel af te snijden, die zure citroen van tante Paulina's hart in zijn koude, kleffe en serviele hand hield, paraat om die tot de laatste druppel uit te knijpen. Deze persoon was doctor Claramunt, penitentiarius van de Kathedraal.

Mossèn Claramunt, die bij wijze van spreken was grootgebracht met het zog van de Loberola's, product van de vrijgevigheid van Don Tomàs' vader en van Don Tomàs zelf, had in de laatste jaren van tante Paulina's bestaan absolute macht over het hart van die dame. De sluwe kanunnik fluisterde haar fijntjes de gedachte in dat al haar familieleden alleen van haar hielden vanwege het geld van haar erfenis en in één moeite door wakkerde hij haar angst voor de verdoemenis van de heer Llinàs aan en liet haar geloven dat een leven van kuisheid, godsvrucht en opoffering zoals het hare niet volstond om voor de grote zonden van de overledene te boeten. Als ze bij hem te biecht kwam, boezemde de kanunnik haar angst in door haar voor te stellen als een beetje een onachtzame vrouw, te zeer gehecht aan haar geld en veel te weinig geneigd tot liefdadigheid en vrome werken. Tante Paulina begon 'm te knijpen. De sluwe kanunnik maakte hachelijke toespeelingen op een concept voor een testament. Tante Paulina was hem zo dankbaar dat ze het uit het hoofd leerde, maar de kanunnik was er niet gerust op en joeg haar nog meer angst aan. Tante Paulina, die inmiddels dik over de tachtig was en begon te malen, liet zich totaal overmeesteren door die angst en ze begon spoken te zien; de heer Llinàs verscheen aan haar, naakt, met een ketting om zijn nek en omgeven door vlammen, en de kanunnik maakte de verschijning nog pathetischer in plaats van haar te kalmeren. Tante Paulina maakte haar testament in gezelschap van de kanunnik ten huize van notaris Martí i Beya. Alsof hij nog niet genoeg had aan dat testament, troggelde hij haar geld

af, zogenaamd voor liefdadigheid en missen; tante Paulina overhandigde alles en kuste daarbij de handen van de geestelijke. Alle aandelen en al het geld van tante verdwenen in de commode van de kanunnik. Als depositaris en gevolmachtigd beheerder had eerwaarde Claramunt een bedrag van ruim een miljoen peseta bemachtigd.

Gedurende de laatste vijf jaar van haar leven was tante Paulina helemaal verlamd en verkeerde ze in een staat van semi-zwakzinnigheid waar je akelig van werd. De arme dienstmeisjes moesten haar wassen en alles voor haar doen; ze voerden haar het kleine beetje soep alsof ze een kind was. Leocàdia en haar schoonzusters hielpen hen. Nochtans herkende tante Paulina iedereen, ze sprak moeizaam en legde algehele onverschilligheid aan de dag jegens de vrouwen die haar verzorgden. Als meneer de kanunnik zich daarentegen een keertje liet zien, lichten de ogen van het arme kindse oudje enigszins op en trachtte haar ingevallen mond, monsterlijk vertrokken door de verlamming, zich tot een soort glimlach te persen.

Twee dagen na de feestelijke opening van de Wereldtentoonstelling op de Montjuïc stierf tante Paulina. Ze was achtentachtig en sinds vier maanden niet meer dan een skelet met een beetje huid; binnen in haar lichaam zat een stuk long dat deed alsof het ademde en wat ingewanden die niets meer verteerden.

Meneer de kanunnik zalfde haar met Heilige Olie en Leocàdia sloot haar ogen. Haar nichten, Clàudia en Anneta, legden haar af; ze trokken haar het habijt van de franciscaanse tertiariessen aan en ze legden de rozenkrans van haar eerste communie tussen haar vingers.

Toen notaris Martí i Beya het testament van tante Paulina las, kreeg Don Tomàs een driftbui en vervolgens een totale inzinking. Dat had hij nooit verwacht; hij kon zich niet voorstellen dat kanunnik Claramunt hem zoiets geflikt had. Hij had aan zijn zusters kunnen twijfelen, aan de miezerige

en keutelige Baron, maar aan de kanunnik, nooit. Tante Paulina had alles, maar dan ook echt alles, nagelaten aan vrome werken en liefdadigheid; de enige erfgenaam die met naam en toenaam genoemd werd, doctor Claramunt, had onbepaalde bevoegdheden. Nog geen armzalig legaat, nog geen ordinaar souvenir voor een familielid, niets. Voor de arme dienstmeisjes die zich voor haar hadden opgeofferd, voor de beklagenswaardige Carmeta, die meer dan veertig jaar bij haar gediend had, een apathische martelares van de grote hoon van de overledene, ook niets. Nog een geluk dat tante Paulina reeds op het kerkhof lag, want de dienstmeisjes waren zo giftig dat ze op haar lijk hadden gespuwd en haar hart hadden uitgerukt, om het aan de katten te voeren.

Nog nooit was een dode naar de andere wereld verhuisd onder begeleiding van een litanie van zulke helse kreten, van zulke hartgrondige en onverhulde blijken van verontwaardiging.

Kanunnik Claramunt zei: 'Zo, zo, zo, mevrouw is een heilige, mevrouw is godvruchtig, zo, zo, zo...'

Don Tomàs kon het onmogelijk verwerken; het was te erg; zijn enige hoop, zijn enige reddingsboei, op laaghartige wijze in de fik gestoken, vernietigd door een geestelijke intrigant die beheerst werd door geldhonger, door de vuigste schraapzucht!

De confrontatie tussen Don Tomàs en de kanunnik was subliem. Zo'n gifgroene haat, verborgen onder minzame en liturgische grimassen, was nog nooit vertoond; zo'n gotspe als die van de kanunnik en zo'n toorn als die van de Markies waren nog nooit vertoond. Het was een strijd tussen walrus en krokodil, een treffen van Antarctisch ijs met de warme modder van Afrikaanse rivieren.

Het was verbijsterend om te zien hoe twee fervente katholieken, twee reminiscenties van het militante carlisme, twee fletse schaduwen van reactionair rechts, de een in

het kleet van penitentiarij, de ander in zijn colbert van markies vol vetvlekken, zich als twee voermannen op een zandweg verlaagden tot een van stof stikkende woordenvloed, zich verlaagden tot een woede-uitbarsting van twee razende vrachtrijders met van knoflookmayonaise verzaadigde tongen.

Het testament was onaanvechtbaar. Er viel niets aan te doen. Dat zeiden notaris Martí i Beya en alle advocaten.

Buiten zichzelf van drift slingerde Don Tomàs de kanunnik zinnen uit romans van Pereda naar het hoofd en hij sloot zijn tirade af met 'vuile rat'. De kanunnik stiet een hysterisch lachje uit; hij bleef maar zijn 'zo, zo, zo' herhalen en dreigde Don Tomàs met eeuwige verdoeming in de hel vanwege de zonde van de hebzucht en het gebrek aan eerbied voor de dienaren van God. Don Tomàs wilde iets doen; als Leocàdia hem niet had tegengehouden, was hij een campagne gestart in *El Diluvio*. Zo verblind was hij.

Iedereen dacht dat hij stierf van verdriet, maar de Voorzienigheid had nog andere beproevingen in petto voor de getormenteerde ziel van Don Tomàs.

De laatste van deze beproevingen was de proclamatie van de Republiek. De Dictatuur was niet bepaald de verwezenlijking van Don Tomàs' dromen, maar aan zijn carlisme zat een kadaverlucht en in de Dictatuur zag hij tenminste een soort pact tussen het Heilig Hart van Jezus en koning Alfons de Dertiende. De boodschapper van dat pact was generaal Primo de Rivera en dat pact behelsde zaken als de verheerlijking van religie en moraal, en de vernietiging van het anarchisme, het syndicalisme, het communisme en het catalanisme, en dat waren de dingen die Don Tomàs het meest verafschuwde. Don Tomàs geloofde dat er in Spanje, na een tijdje onder het juk van Martínez Anido en Kardi-naal Segura, een tribunaal kon worden opgericht dat leek op de anachronistische Inquisitie.

De val van de Dictator deed de oude Lloberola sidde-

ren en toen hij de Republiek zag aankomen, veranderde het laatste beetje energie dat hem nog restte hem in een stekelvarken. Don Tomàs kon zich de Revolutie van '69 en de Republiek van '73 nog herinneren. Hij herinnerde zich de soldaten die op het altaar dansten van de parochie van Bethlehem en alle afschuwelijke negentiende-eeuwse gevallen van heiligschennis.

Wat er aan zat te komen met de Tweede Republiek leek hem nog zwarter dan de rampen van de Eerste. Don Tomàs, die met niemand meer in contact stond en sinds de dreun van het testament van tante een kuiken zonder initiatief geworden was, schonk een beetje olie op het vlammetje van zijn hart en samen met zijn naaste verwanten, met zijn oude kennissen van de conferenties, de liefdadige instellingen en de parochieraden, afgeleefde hoopjes mens op vier poten, half in het graf, gekneusde carlisten, perseveranten, pastoors en ongebonden ex-bandieten, nam Don Tomàs deel aan geheime bijeenkomsten, bezocht hij sacristieën en particuliere huizen, en op zijn oude benen die hem amper nog konden dragen en met *El Correo Catalán* in zijn binnenzak voelde hij zich een echte samenzweerder. Maar de kerken en kloosters die afbrandden in Spanje waren een soort gifplant voor de arme Don Tomàs. Hij sloot zich op in zijn werkkamer en huilde onder het portret van zijn opa; Don Tomàs was verslagen, hij geloofde niet in het welslagen van de 'witte liga's'; hij vestigde zijn hoop alleen nog maar op de bliksem van de Sinai. De avond dat het gerucht ging in Barcelona dat de kloosters van onze stad er ook aan moesten geloven, bood Don Tomàs onderdak aan twee vluchtelingen uit de nonnenabdij L'Esperança, verre familieleden van hem. Don Tomàs voelde zich een held; het was net zoiets als de befaamde 'trieste nacht' van Hernan Cortés in Mexico. Een overweldigende stroom berichten over alle denkbare verschrikkingen bereikte Don Tomàs' oren: het gekerm van de geestelijken die gemarteld wer-

den op het Plaça de Catalunya door de FAI en de lui van L'Estat Català; bisschop Irurita levend verbrand, in het huis van meneer Macià, terwijl doctor Aiguadar het vuur opporde met zijn burgemeestersstaf; gedeputeerde Companys die over de Rambla paradeerde met vierhonderd naakte vrouwen die de vrije liefde verkondigden, en meer van dat soort gruweldaden... Don Tomàs beeldde zich in dat hij deze dingen hoorde en rook; hij keek naar zijn verwante professen, die knoflooksoep zaten te eten naast de stille en terneergeslagen Leocàdia, en hij vreesde dat de monsters van het anarchisme elk moment de deur van zijn flat konden intrappen om de twee nonnen te verkrachten, niet zonder het lijk van Don Tomàs vooraf te treden.

Kanunnik Claramunt, die zoals men zich kan voorstellen in onmin leefde met de Lloberola's, zag een en ander niet zo zwart in als Don Tomàs en de eerste dagen van de Republiek zei hij: 'Zo, zo, zo, nou ja, zolang ze de arme pastoors maar met rust laten, zolang ze niet aan de religie komen, zo, zo, zo...' Later deelde kanunnik Claramunt in dezelfde paniek, en die paniek was er de oorzaak van dat hij een poging tot verzoening deed, waartoe Don Tomàs zich niet wilde verlagen.

Toen de heer Lloberola in de tijdschriften zag wat er in Spanje met sommige kerken en kloosters was gebeurd, zei hij: 'Dit is het einde van de Republiek, dit kan onmogelijk voortduren! Het is communisme; erger dan in Rusland, veel erger dan in Rusland!...'

Een week nadat hij de twee gevluchte nonnen in huis had genomen, kwam Don Tomàs niet meer uit zijn bed. Al zijn ingewanden lieten het afweten. Hoge temperatuur, aanhoudende ijlkoorts. Don Tomas' rode dromen verstikten hem; de communisten trokken aan zijn lakens en merkten zijn buik met een rood brandijzer. Gedurende drie dagen leed en tierde hij. Een karmeliet diende hem de laatste sacramenten toe; Leocàdia en haar zonen stonden bij het

hoofdeinde van zijn bed. Leocàdia leek immuun geworden voor verdriet en haar zonen zagen er enorm naar uit dat hun vader eindelijk eens stierf en hen met rust liet.

Op de vierde dag kwam de grote instorting; hij zei niets meer, hij was amper bij bewustzijn; daarna kwam de reutel van de doodstrijd en de finale inzinking.

De karmeliet die hem tot op het laatste moment bijstond, sprak één zin: ‘Deze heilige is vermoord door de Republiek...’

Leocàdia wilde hem aankleden met het habijt van de Orde van de Mercedariërs; Frederic kibbelde met zijn moeder en dwong haar tot het uniform van Maestranche de Zaragoza. Het goud en rood van het uniform zaten te strak; ze knipten de kazak open aan de achterkant en hielden de stukken met veters bij elkaar, waardoor het uniformjasje eruitzag als een korset, van het soort dat de meisjes van het koor aan hebben in historische zarzuela’s.

Dood lag Don Tomàs er pervers verkleed bij; een monsterlijke pop, uitgebroed door de verdorven geest van een ploert.

De begrafenis kon nog met enige staatsie plaatsvinden. Er kwamen een paar mensen opdagen.

Aldus kwam Don Tomàs de Lloberola i Serradell, de Genís i de Fontdeserta, zevende Markies van Sitjar en vierde Markies van Vallromana, aan zijn einde.

Privéleven van Josep Maria de Sagarra is dé grote Catalaanse roman van de eerste helft van de twintigste eeuw.

De Sagarra, een aristocraat die met dit boek grote onrust zaaide in zijn eigen kringen, schetst een indringend radiogram van Barcelona, waarop de deugden en ondeugden van een wereldstad in wording haarscherp aan het licht treden.

